

היבטים לשוניים בפרשת שלח עו

דקדוקי קריאה בפרשה בהפטרה ובראשון של קרח

יד ג	רָאִשִׁי: הרי"ש קמוצה
יד ח	לְמַטֵּה אֶפְרָיִם: בשונה מיתר השבטים, מוטעם במרכא-טפחא; אֶפְרָיִם: הרי"ש בקמץ.
יד יד	בֶּן-וָפֶסֶי: הוא"ו בקמץ קטן
יד יח	הַמַּעֲט: ללא געיא בה"א והמ"ם בשווא נח ¹ .
יד יט	הַבְּמַחֲנִים: הבי"ת דגושה
יד כ	הַיֵּש-בָּה: הי"ד בצירי לא בסגול
יד כב	אֲחִימֶן: מ"ם בפתח
יד לב	תָּרֹו: במלרע
יד ב	לֹו-מִתְּנוּ: הת"ו בשווא נח למרות שקודם לה תנועה גדולה ²
יד ג	וְלִמָּה: במלרע
יד ט	אֶל-תִּירְאוּ: הרי"ש בשווא נע
יד יג	כִּי-הָעֵלִיתָ: הלמ"ד בחירק, ולא בצירי
יד יד	נִרְאָה : אל"ף בקמץ. וְעִנְיָדָה: העמדה קלה בוא"ו, למנוע הבלעת העי"ן החטופה, והנו"ן השנייה בשווא נע
יד יח	בפסוק זה מרכיבים משותפים עם שמות לד ז ולכן יש לשים לב להבדלים במילים ובטעמים ³
יד כא	וַיִּמְלֹא: הוא"ו בשווא נע
יד כז	מְלִינִים: הלמ"ד בדגש חזק לשון תלונה ולא לשון לינה
יד כח	בֶּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם: טעם טפחא בתיבת בֶּן
יד לח	חֵיו: במלרע
יד מ	וְעֵלִינוּ אֶל-הַמָּקוֹם: שתי תיבות רצופות מוטעמות בתביר
יד מד	וַיַּעֲפֹלוּ: העי"ן בשווא נח והפ"א דגושה
טו יא	יַעֲשֶׂה: העמדה קלה ביו"ד שלא יישמע כפתח
טו יג	יַעֲשֶׂה-כָכָה: העמדה קלה ביו"ד, דגש חזק בכ"ף הראשונה מדין דחיק
טו יד	בְּתוֹכְכֶם: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. לְדִרְתִּיכֶם: הטעמה משנית ברי"ש ולא בדל"ת כפי שנוהגים בטעות כמה בעלי קריאה
טו יט	בְּאֶכְלֶכֶם: העמדה קלה בבי"ת, למנוע הבלעת האל"ף החטופה, והכ"ף בקמץ קטן
טו כא	לְדִרְתִּיכֶם: הטעמה משנית ברי"ש ע"י מאיילה טעם מאיילה כעין טפחא אך משרת, לא מפסיק
טו כג	וְהִלָּאָה: השווא בלמ"ד נח על אף שקודם לו תנועה גדולה, ראה הערה לעיל יד ב

¹ גם כאשר היא ה"א השאלה, וגם כאשר היא ה"א הידיעה במילה המעט השוא במ"ם תמיד נח ואין געיא בה"א.
² היות והקמץ בא בהברה מוטעמת, הכלל לפיו "שווא הבא אחרי תנועה גדולה, נע" לא חל, כמו במגילת רות א ח: לְכַנָּה שִׁבְנָה

³ פרשת שלח: וַיִּאָּרְדְּ אִפְסִים וְרַב־חֹסֶד נִשָּׂא עֹז וְפָשַׁע וְנָקָה לֹא יִנָּקָה פֶּקֶד עֹז וְאֲבוֹת עַל-בָּנִים עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רִבְעִים: פרשת כי-תשא: נִשָּׂא עֹז וְפָשַׁע וְחֹטְאָה וְנָקָה לֹא יִנָּקָה פֶּקֶד | עֹז וְאֲבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בָּנֵי בָנִים עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רִבְעִים:

טו כד נַעֲשֶׂתָהּ: לקוראים תי"ו רפויה כשי"ן שמאלית, השי"ן בשוא נח ויש להיזהר מהבלעת אות

טו כה על-שגגתם: גימ"ל ראשונה בשוא נח, על אף הקושי

טו כח בַּחֲטָאָה: הה"א לא במפיק

טו לא הַפְּרַת | תַּפְּרַת: פסק בין התיבות, יש לעצור מעט בקריאתו. עֲוֹנָה בָּהּ: במילה הראשונה הה"א ללא מפיק, לכן במילה השנייה הבי"ת רפויה. עם זאת, אין טעם נסוג אחר

טו לח וְנִתְּנוּ: במדויקים, הטעמה משנית בנו"ן הראשונה במרכא ולא בגעיא

טז לט וְלֹא-תִתְּנוּ: גרש ללא אזלא (קדמא)

הפסרת שלח ביהושע ב:

א יְהוֹשֻׁעַ-בֶּן-נֹון המילים מוקפות יְהוֹשֻׁעַ- לא במונח אלא מוקף. שְׁנַיִם-אֲנָשִׁים: המילים מוקפות שְׁנַיִם- לא בקדמא. וַיֵּלְכוּ: ההטעמה הנכונה היא קדמא ואזלא לא פזר. בֵּית-אִשָּׁה: מוקף, בֵּית- לא במונח

ב וַיֵּאמֶר: יר"ד בצירי והמ"ם בפתח

ד וַתֵּאמֶר | כֵּן: מונח לגרמיה

ה אָנָּה: הטעם באל"ף מלעיל לעומת זאת בלשון תחנונים הטעם בנו"ן מלרע והיא דגושה (בכתיב אל"ף ובכתיב ה"א)

ו הַעֲלֵתָם: העמדה קלה בה"א ובמלעיל

ז הַמַּעֲבָרוֹת: העי"ן בשוא נח והבי"ת אחריה בשוא נע

ח יִשְׁכְּבוּן: במלרע⁴

יא וַיָּמָס: המ"ם דגושה ומוטעמת

יב הַשְּׁבָעוּ-נָא: העמדה קלה בשי"ן, הבי"ת בשוא נע אך ההטעמה בנו"ן (קצת לא נוח לקריאה).

יד וַיֵּאמְרוּ: טעם נסוג אחר ליר"ד והמ"ם בשוא נע

טז הִהֲרָה לָכוּ: דגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק. שׁוּב: השי"ן בחולם

יז נִקְיָם: הקו"ף בחירק חסר והי"ד אחריה אף היא בחירק ומודגשת בדגש חזק. אין לקרוא 'נקיאים' וכן

הדבר לאורך כל הפרק. הַשְּׁבָעֲתָנוּ: העי"ן בשוא נח

יט תִּהְיֶה-בּוֹ: העמדה קלה בתי"ו ודגש חזק בבי"ת מדין דחיק

כב וַיִּשְׁבּוּ שָׁם: טעם נסוג אחר ליר"ד, והשי"ן בשוא נע. עַד-שָׁבוּ: הטעם בשי"ן, מלעיל לשון שִׁיבָה, הקורא מלרע עובר ללשון שבי⁵

ראשון של קרח:

טז ג כִּי כָל-הָעֵדָה: טעם מהפך בתיבה כִּי בלבד, הכ"ף במילה כָּל רפויה כדין בגדכפ"ת אחרי מילה המסתיימת בהברה פתוחה וטעם מחבר. יש לשים לב במקומות אחרים⁶

⁴ יש צירוף דומה בפרשת וירא בראשית יט ד טָרַם יִשְׁכְּבוּ שם הטעם הוא בכ"ף, אבל כאן מסתיים בנו"ן, ולכן מלרע

⁵ השווה לפרשת שכם בראשית לד כט שָׁבוּ וַיָּבֹאוּ הטעם בבי"ת.

⁶ בקטע "בית יעקב" הנאמר ע"י עדות המזרח והמערב לפני שיר של יום אומרים פסוק ממיכה ד ה: כִּי כָל-הָעַמִּים ושם כָּל בכ"ף דגושה, ויש טועים בזה, גם סידורים.

טז ד תַּתְּנֶנּוּ שְׂאֵן: שִׁין שמאלית בשווא נע, אחרת זה משנה את המשמעות

טז ה וְאֶל-כָּל-עֵדְתָּו: העמדה קלה באל"ף

טז ז וּתְנֶנּוּ בָהֶן | אֵשׁ: וּתְנֶנּוּ במונח ולא במקף

טז ט הַמַּעֲטָ: המ"ם רפויה ללא דגש ובשווא נח, כן הדבר גם בהמשך. וכן הוסבר לעיל יג יט

טז יא תִּלְיֶנּוּ: דגש חזק בלמ"ד, מלשון תלונה ולא לינה, שאז אין דגש והתל"ו קמוצה

צהר התבה מאמר על הפרשה מהרב חנן⁷

השבת נקרא בפרשת **שְׁלַח**, העוסקת ברובה בפרשת המרגלים, ופותחת בדבר ה' אל משה, **"שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן"**. סופה של פרשה זו קשה מאוד. בעטיה נדחתה הכניסה לארץ ישראל בכארבעים שנה, ועל אותו הדור נגזר למות במדבר ולהיקבר בו. הנוסח החרגי של ההוראה ליזום שליחות זו, מעלה שאלות רבות, ונסתפק בכמה מהן. נוסחו של הציווי בו פונה הקב"ה אל משה, **"שְׁלַח לְךָ"**, מבהיר כי אין המדובר בציווי במשמעותו המקובלת של המושג, שאם לא כן, לשם מה צורפה המילה **"לְךָ"**? ומדוע מכונים השליחים שיצאו למשימת **תִּירוּ** זו בפי חז"ל **"מרגלים"**, ולא **"תיירים"** בהתאם למשימה **"וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן"**? הפרשיה החותמת את פרשתנו עוסקת במצוות הציצית, ומעניין שגם בה חוזר הפועל **לתור**, אלא שהפעם אין המדובר ב"מצוות עשה", אלא בלאו החלטי, **"וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם...!"**. מהו איפוא עניינו של **התִירוּ**, וכיצד עלינו להתייחס אליו?

רש"י מפרש את הציווי **"שְׁלַח לְךָ"** כאילו אומר הקב"ה למשה, **"שְׁלַח לדעתך"**, אני איני מצוה לך, **אם תרצה, שְׁלַח**. כלומר שמשה אינו מצווה לשלוח, אלא מורשה לפעול לפי שיקול דעתו, ירצה - ישלח, לא ירצה - לא ישלח. זהו "ציווי" חריג, שאינו ציווי למעשה. ומדוע "סותם" הקב"ה, ואינו מבהיר את רצונו ואת הישר בעיניו? ניתן לראות בכך מעין **אזהרה מרומזת** למשה, שכמו מטילה עליו את **האחריות** לתוצאות השליחות. לכאורה, משה הוא השולח את השליחים, אך המשך הפסוק מלמד על מעורבותם של השבטים בבחירת נציגיהם, **"אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטַּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ"**. סיפור המרגלים נִבְּרָה גם בספר דברים, הקרוי גם **מִשְׁנֵה תוֹרָה**, כי בו חזר משה בִּנְיָת לפני מותו, על עיקרי התורה ועל השתלשלות הדברים. סימוכין למעורבות השבטים ניתן למצוא בדברי משה המשחזר את הסיפור: **"וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלָחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ אֵתְנוּ דְבַר, אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נָעִלָה בָּהּ וְאֶת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהִים (דברים א, כב): וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדֹּבֵר וַאֲקַח מֵכֶם שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְט: וַיִּפְּנוּ... וַיַּרְגְּלוּ אֹתָהּ"**.

במִשְׁנֵה תוֹרָה מתוארים הדברים באור **נִבְּרָה**, המסייע בהשלמת התמונה ובהבהרתה. מסתבר שהעם הוא היוזם הראשוני. לא מדובר ביוזמה מבוקרת, הנבדקת ע"י ראשי בני ישראל ומועברת באמצעותם אל משה, כפי שהיה עד כה, אלא כפי שמפרש רש"י: **"וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כָּלְכֶם - בערבוביא"**, ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים". העם מגלה כאן דאגה שאינה מוצדקת לכאורה, לגבי השאלה "איך עושים את זה?" ובהקבלה לימינו, הם כמו מבקשים להיות שותפים מלאים במטכ"ל: **"נִשְׁלָחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ אֵתְנוּ דְבַר"** (הכל בגוף ראשון רבים). איפה האמון במשה 'אִישׁ הָאֱלֹקִים' ובקב"ה שהעלה אותם ממצרים, קרע להם את הים, ונתן להם את התורה?!

כיצד מוגדרת השליחות המוטלת על האנשים? מחד, בקשתו של העם מובעת בלשון - **"וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ"**. מאידך, ב"כתב המינוי" שהם מקבלים מאת הקב"ה, באמצעות משה רבינו, נאמר **"וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן"**. ובאיזו מהשתיים הולכים המרגלים? להפתעתנו, מגלה

⁷ א"ה: מאמר זה ודומיו מובאים כאן לפעמים בגלל דיונו בשורשי המלים, אע"פ שספק עד כמה הדברים נכונים מבחינה לשונית.

לנו הכתוב שהם פועלים למעשה בדרך שלישית, "**וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ**". כדי שנוכל להבין את פנימיות הדברים, עלינו לעלות לשורשי הפעלים. השרש **ח.פ.ר.**, הוא בעצם תולדה של השרש **ח.פ.** [מלשון חיפוש, ושל שם העצם **עפר**. מכאן נגזרת משמעותו: סילוק של **עפר** (או חומרים אחרים), לצורך כריית בור או כדי **להפ** ולגלות מה שמסתתר מתחת לכיסוי העפר (אוצר, מים, מוקשים וכיו"ב). משה מבין מדבריהם שהם רוצים, בסייעתא דשמיא כמובן, לתרום את חלקם בכיבוש הארץ, על הצד החיובי של השרש. מדובר בפעולות כמו: גילוי של שכיות חמדה, איתור מוקדם של מסלולים מועדפים לכניסה, גילוי נקודות תורפה של האויב, או גילוי "מוקשים" אותם יש לעקוף או לפרק, בזמן הכניסה לארץ.

הקב"ה, שאין נסתר מפניו, משנה את הנוסח המבוקש על ידם ומצווה **לתור** את הארץ, במקום **לחפור** אותה. אנו יכולים לעמוד על משמעותו של שורש זה, מהמופע הראשון שלו בתורה, כאשר משה רבינו מזכיר לעם ישראל את טובו של הקב"ה, "**הַחֵלֶךְ לִפְנֵיכֶם בְּדֶרֶךְ לְתוֹר לָכֶם מְקוֹם לַחֲנֻתְכֶם** (דברים א, לג)". מכאן עולה שמשמעותו של השרש **ת.נ.ר.** היא **חיפו** **אחר הטוב**. שורש זה קרוב במשמעותו לפעולת **האיתור**⁸, חיפוש אחר מקום (אתר) טוב/מתאים. ... (כאן נמחקו כמה שורות שאינן קשורות לדקדוק השרשים)

התייר, משורש **לתור**, אף הוא הולך ומחפש לו **מקום טוב** בעבורו, מקום בו יוכל ליהנות עד כמה שיותר על פי נטיית לבו. אצל האחד הכוונה היא לנוח ואצל האחר "להשתולל"⁹. הוא יוצא **לתיור** מתוך אמונה שיש במקום אליו הוא יוצא, כדי לענות על צרכיו ולגרום לו סיפוק. הוא מחפש אחר הטוב ומתמקד במיטב.

מה שפעלו **המרגלים** למעשה, היה **לרגל** משורש **ר.ג.ל.** המופע הראשון של פועל זה בתורה, מתגלה בפרשת מקץ, כאשר יוסף מטיח באחיו "**מְרַגְלִים** אֹתָם לְרֹאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ בְּאֶתֶם (בראשית מב, ט)". ומלמד על מהותו השלילית. פועל זה נגזר מה**רָגַל**, האבר הנמוך שבאדם, האבר קרוב ביותר לארץ, לארציות. פעולת ה**ריגול** בנויה על חיפוש אחר הרע והחסרון, באדם או בעצם שאחריו **מרגלים**. **המרגל** אינו קובע את מסלולו בעצמו, אלא **עוקב** אחר הילוכם של האחרים ומסתכל אחר **העקבות** שהשאירה **רגלם** על פני הקרקע.

א"ה: יתכן שאמנם מרגל מחפש נקודות תורפה. אבל אין זה קשור להיות הרגל אבר נמוך, וגם לא למעקב אחרי רגלי אחרים. ובכלל גם הריגול בהפטרה של יריחו הוא שלילי? ומה עם הריגול של יעזר (במדבר כא לב)?

ריגול, תיור וחפירה – בהעמקה

מעניין לגלות שהשרש **ח.פ.ר.**, משמש גם במשמעות של **בושה**, כמובא בבואתו של ישעיהו "**וְחִפְרָה תִּלְבְּנָה וּבּוֹשָׁה תִּחְפְּזָה** (ישעיהו כד, כג)". משמעות זאת בולטת יותר במילה '**חִפְרָה**' ששורשה בנוי מאותן אותיות בסדר שונה. ומה בין פעולה פיזית של **חפירה** ובין רגש הבושה, הנגזרים מאותו השרש? מטרתו של המרגל, המאמין כי אצל נשוא הריגול שלו מוסתרת שלילה רבה, היא לנסות ולגלות אותה ע"י חפירה כביכול, עד מתחת לכיסוי המסתיר אותה. ואז, באמצעות **החפירה** יתגלה דבר ה**חִפְרָה**. במקום ללכת **לתור** כציווי ה', במקום **הרא** יקבע **לְרַגַל** את המסלול, במקום לראות את **הטוב** שבארץ ישראל, ובכך להביא אותו לידי ביטוי, הם בחרו לתת **לְרַגַל** להוליך את **הרא**, ללכת **רכיל**. הם חיפשו אחר הצדדים הנמוכים, השתדלו לראות את השלילה בכל דבר שנקרה בדרכם, ולהוציא את דיבת הארץ רעה.

(כאן נמחקו כמה שורות שאינן קשורות לדקדוק השרשים)

ומעניין שגם בפרשיה החותמת את פרשתנו, פרשת ציצית, חוזר הפועל **לתור**, אלא שהפעם אין מדובר ב"מצוות עשה", אלא בלאו החלטי, "**וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זָנִים אַחֲרֵיהֶם** (במדבר טו, לט)...!". (כאן נמחקו כמה שורות שאינן קשורות לדקדוק השרשים)

⁸ כאן טעה ידידנו הכותב! המלה איתור הוא שם עצם שנוצר בעברית החדשה מהמלה 'אתר', בדומה ל'מיקום' שנוצר מהמלה מקום.

⁹ ישע"י נט טו ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל (רש"י שם: מוחזק שוטה על הכריות).

אם נשים לב נגלה, שבפרשת ציצית נזכרים **הלב והעיניים** דוקא, ולאן נעלם לו הראש החושב? לא רק **המרגל**, אלא גם ה'**הרגל**', מלשון **רגילות**, נגזר מהשורש **ר.ג.ל**. הנביא ישעיה מזכיר בנבואתו את "**מְשַׁלְחֵי רַגְלֵי הַשּׁוֹר וְהַחֲמֹר**" (ישעיהו לב, ט). תגובתה של הבהמה למצב המשתנה, אינה מתוכננת ומחושבת מראש, אלא מתבצעת בדיעבד, באמצעות רפלקסים המנותקים מהמוח. גם **רגלי** הבהמה נושאות את ראשה, אך אצלה זה נעשה מכוח ה'**הרגל** ולא מכוח החשיבה המוקדמת וההחלטה של הראש. כך הוא הדבר כאשר תרים אחר מאווייהם של **הלב והעיניים**, שהתנתקו מהראש.

יג יט הַטּוֹבָה הִוא אִם-רָעָה מאמר מאת ידידנו הרב ישראל ידידיה על ה"א השאלה. הא השאלה¹⁰ (הא התימה)¹¹ בד"כ תבוא בחטף-פתח ואחריה אות רפה כמו "הַטּוֹבָה הִוא אִם-רָעָה" (יג,יט) ובוזה מובדלת היא מהא הידיעה הבאה עפ"ר בפתח ואחריה דגש. אולם לעיתים תבוא גם הא התימה בפתח¹³ כמו "הַמַּעַט הִוא אִם-רַב" (פסוק יח), "הָאוֹכֵל בֶּשֶׂר אֲפִירִים" (תהלים נ,ג), ואף יתכן שיבוא אחריה דגש כמו "הַבְּמִחְנִים אִם בְּמִבְצָרִים" (פסוק י"ט), "הַשְּׂמִנָה הִוא אִם-רְזָה" (שם כ).¹⁴ לפעמים תנוקד הא התימה בסגול¹⁵ כגון "הַחֲזֵק הִוא" (כאן פסוק יח). ויתכן שמופיעה בקמץ בפסוק אחד¹⁶ "הָאִישׁ אַחֵר יִחַטָּא" (טז,כב).¹⁷

¹⁰ באה בראש המילה במקום המילה "האם". א"ה: בכל המקרא מצאתי האם רק בשני מקומות במדבר יז כח; איוב ו יג. שמעתי המלצה כדי להמנע מאי הבנה אם זו ה"א השאלה או הידיעה – לצורך שאלה לומר רק האם. 'אם' לעצמו יכול לשמש במשמע שאלה ובעיקר כאשר קדמה לה ה"א השאלה **הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֶיהוּ** (במדבר יא, יב); **הַעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אִם יִלְדוּ בְּיַד הָאֱלֹהִים** (יח, יד).
¹¹ עיין רמב"ן עה"פ חזקן חסלע הזה (כ,י) שנראה שיש הבדל בין שאלה לתימה אבל לא בניקוד. וע"ע חלק הדקדוק שם.

¹² ולפעמים התמימה איננה באה לומר שלא יתכן הדבר הזה, אלא אדרבה שכן ונכון הוא, ונקרא אצל המפרשים תמיחות מתקיימות. ראה למשל ברשב"ם ג,יא בקצור, ובאורן ברמב"ן במדבר כ,י.
¹³ ולזה כלל כשתבוא לפני שוא וכן לפני הגרונות כמו "הַחֲסִינָן" (כב,ל), "הַחֲיִיתִם" (לא,טו), "הַעֹדֵר", "הָאֲמִנָּה" (תהלים נח,ב). א"ה, תופעה דומה. בעבר הפעיל של ע"ז וכפולים ה"א הפעיל הוא בחטף פתח, למשל **וַיְשִׁיבוּתִיהֶם הַסְּבֹתִי** אבל לפני גרונות בפתח **הַחֲלוֹת הַעֲדִיתִי**.

¹⁴ שניים אלו הם יוצאים מן הכלל. וכמוהם נמצאו במקרא "הַלֵּבֵן מֵאֶה-שָׁנָה" (בראשית יז, יז), "הַבְּצֻעָתָהּ הַפָּאָה אֵלַי" (שם יח, כא), "הַפְּתִיחַת בְּנֵי הָאֵל" (שם לז, לב), "הַיִּיטֵב בְּעֵינֵי יְיָ" (ויקרא י, יט), "הַרְאִיתִם" (שמואל א יב, כד, שם יז, כח, מלכים ב ו, לב), "הַכְּמוֹת נָבֵל יָמוֹת אֲבִנָּר" (שם ג, לג), "הַכְּמִקֵּת מִכְּהוּ הַכְּהוּ" (ישעיהו כז, ז). ועוד. א"ה: כמדומה שברוב המקרים של ה"א השאלה לפני שוא האות אחריה דגושה. צורה כמו **הַבְּרִכָּה (הַבְּרִכָּה) אֲחַת** (בראשית כ, לח) היא חריגה.

¹⁵ וגם לזה יש כלל כשתבוא לפני אות גרונות הנקודה קמץ כמו **הָאֲנֹכִי הָרִיתִי** (יא, יב), "הָאֲמֹר בֵּית-יַעֲקֹב" (מיכה ב, ז) לחלק מן המפרשים, אבל הרד"ק שם סובר שהיא הא הקריאה ושגם הא הידיעה יכולה לבוא בסגול לפני גרונות קמוצה. א"ה: לפי הכללים, ה"א השאלה היא בפתח לפני גרונות, ובסגול לפני גרונות קמוצה; ה"א הידיעה לפני הֶחֱץ קמוצות בסגול (במלים קצרות לפעמים בקמץ אינו נוהג הֶעָם הָהָר); לפני אל"ף ועי"ן שאינן קמוצות בד"כ בקמץ, לפני עי"ן הרבה פעמים בפתח (הַעֹרֵר הַעֹרֵרִים הַעֲרָקִי הַעֲזָבִים בַּעֲוֹפֶרֶת ועוד). הָאֲמֹר לפני הַנִּלֵּל הִוא ה"א השאלה. ולפי הרד"ק שהוא ה"א הידיעה הרי זה חריג. יש קוראים בקדושת שחרית שבת 'כדבר האמור בשירי עז' על סמך המקרא במיכה, אבל אין זה מסתבר, כי גם לו יהא שזה ה"א הידיעה אין להביא ראייה מצורה חריגה לכל המקומות (וכעין הדיון על ניקוד 'שאתה' בתפילה ובברכת המזון).

¹⁶ עיין בסלת למנחה להרב לחם הבכורים עה"פ "הָאֲמִתָּה אֲתִכֶּם" (בראשית מב, טז) שהביא שיש ספרים שהא בקמץ, אך נראה מהמסורה, מרש"י והרד"ק ומסתימת המנחת-שי שהוא בפתח.

¹⁷ פשט הפסוק הוא לשון תימה וכן מוכח מתי שמתרגם "האין גברא חד ייחוב". ולפיכך גם זה יוצא מן הכלל כי הכלל הוא כמ"ש הראב"ע בקהלת ג, כא: הא הידיעה אם בא אחריו אחד מא"ח העי"ר הוא קמוץ ברוב ושל התימה לעולם בפתח. עכ"ל. והכוונה לפתח גדול (פתח רגיל) או פתח קטן (סגול) כמ"ש בספר צחות באות וז"ל: ואם היה האות הבא אחרי הא התימה אחת מאותיות הגרון יהיה ההא לעולם פתוח בפתח גדול, והוא הרוב בפעלים גם בשמות, גם יהיה בפתח קטן וכו'. עיי"ש. כלל זה אינו נכון לגבי ה"א וח"ת שאינן קמוצות כי ה"א הידיעה לפנייהן בפתח.

אבל בחלק הדקדוק (מהרי"ץ) כתב בשם מהרי"ב שההא של "הָאִישׁ אַחֵר" היא הא הידיעה, ולכאורה נראה שגם אונקלוס מפרש כן את הפסוק, שמתרגם "גוברא חד" ולא מתרגם "גבר חד" שהאלף בסוף המילה בארמית היא הא הידיעה.

זאת לדעת שלמרות שישנם יוצאים מן הכלל, היכן שהאות שלאחר הא התימה היא רפה אם שינה והדגיש צריך לחזור כדי שלא ישמע כמו הא הידיעה.

טעות נפוצה להדגיש את היותו של "הַיּוֹדֵךְ עֶפֶר הַיִּגִּיד אֶמְתָּךְ" (תהלים ל, ג) שאומרים לפני ברוך-שומר ובאמת הם צריכים להיות רפים כדין הא התימה ופירושו וכי זה הטמון בעפר יודה לך (להקב"ה)? ואם מדגיש את היות עושה את ההא – הא הידיעה ונמצא כאומר¹⁸ שאות יוד של הקב"ה היא ח"ו עפר או כאומר שזה שיודה לך הוא חלילה עפר.¹⁹

בפסוקים "הַנֶּטֶע אֶזֶן הָלֹא יִשְׁמַע אֶם-יָצַר עֵין הָלֹא יִבִּיט: הַיֹּסֵר גּוֹיִם הָלֹא יוֹכִיחַ הַמְלִיכָה אֶת-הָעַת" (תהלים צד, ט-י) שאומרים במזמור ליום רביעי, יש רצף של אותיות הא התימה ובכולם האות שלאחריהם רפה.

ולאידך גיסא יש להקפיד ולהדגיש את האות שלאחר הא הידיעה כמו את היות של "אֲשֶׁר אֲנִי מְצַנֵּה הַיּוֹם" (דברים ו, ו), ויש להבחין בין הַמֶּן (עם הא בפתח ודגש אחריו) שאכלו בני ישראל במדבר ובין הַמֶּן (עם הא בקמץ ומס רפה) ששייך למגילת אסתר.

טו לב **וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקִּשְׁשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט: בַּסֶּפֶר אִם לְמִקְרָא שֶׁל הָרֵב נִסָּן שְׁרוּנִי נִרְ'וּ מִצִּיץ שֶׁבְּפִסּוּק הַטַּעֲמִים מִקִּשְׁשׁ עֲצִים מִתְחַבֵּר לְתַחֲלִיל הַקֶּטֶע [וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקִּשְׁשׁ עֲצִים] [בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט:] כְּלוּמָר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט מִצְאוּ אִישׁ מִקִּשְׁשׁ עֲצִים. הַמִּתְעַכְבִּים יוֹתֵר מִדִּי בְּתַבְרִיר עֲלוּלִים לִפְרֹשׁ [וַיִּמְצְאוּ אִישׁ] [מִקִּשְׁשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט:] וְזֶה אֵינוֹ נִכוּן, מִלְּבַד הַהִתְעַלְמוֹת מִהַפְסֵק שֶׁל הָרֵבִיעַ וַיִּמְצְאוּ.**

טו לח **וְנִתְּנוּ עַל-צִיצֵת הַפָּנֶה פְּתִיל תְּכֵלֶת:**

הודעה מטעם האגודה פתיל תכלת: **ספר חדש – משיכיר**

לכבוד שנה עשירית של הקונטרס "והיה לכם לציצית" היוצא בפרשת שלח, אנו גאים מאוד להכריז על צאת ספרנו החדש **משיכיר: אסופת מאמרים מן הפולמוס על הכרת חלזון התכלת.**

הספר מכיל אוסף מקיף של מאמרים פרי עטם של רבנים מכובדים אשר דנים בכל ההיבטים

אלא שצריך להבין את הטעם, הרי לכאורה הוא נגד פשט הפסוק? וההסבר (כמובא בנימוקים לר' אליהו בחור שורש "איש" ובדקדוקי רש"י כאן ובלחם הבכורים שער משה וכלב סוף אות ה) הוא מפני שההא קמוצה, ושלכן פרש"י **האיש אחד** הוא החוטא (וע"ע בהערות הנוספות מהנאמ"ן בסוף הספר לחם הבכורים, וע"ע בקול יהודה על הכוזרי מאמר שני סימן פ על "העולה היא למעלה").

אלא שעדיין צ"ע שאם היתה הא הידיעה, הול"ל "האיש האחד" עם הא נוספת כמו "הַמְזִיזֶה הָאֶחָד" (במדבר ז, פה), **"הָאִישׁ הָאֶחָדוֹן"** (דברים כד, ג). ועוד שהא הידיעה כאן מיותרת לחלוטין כי הנהגה זו נכונה לכל חוטא ולא דווקא לחוטא הידוע.

והנה במכלול לרד"ק (דף מב ע"ב) בשימושי ההא כותב שתבוא הא הידיעה על התואר והמתואר ופעמים בחסרון ידיעת התואר ומביא לדוגמא את **"האיש אחד"** שהוא כמו **"האיש האחד"** ודומה לו **"בליילה הוא"** במקום **"בליילה ההוא"**. ועוד כתב בתחילת דבריו שיש הא (הידיעה) שלא תודיע דבר מיוחד אלא יהיה מי שיהיה כמו וכו' ויפתח האחד את שקו (בראשית מב). לפי דבריו סרו הצ"ע.

ובדקדוקי רש"י בהמשך הסברו אומר וז"ל דבר זה ידוע הוא שלפעמים **איש אחד** יחטא אבל התמיה היא ואתה על כל העדה תקצוף שאין זה מצד דין ומשפט ללקות כל העדה בשביל איש אחד עכ"ל. יוצא לכאורה מדבריו שהא הידיעה לא חוזרת על "איש" אלא על כל הרצף **"איש אחד יחטא וכו'"** (והוא עדיין צ"ע אצלי, וגם צ"ע למה לא באה הא התימה בהמשך והעל כל העדה תקצוף).

ובמדרש בכמה מקומות (כדוגמת שה"ש עה"פ **"אֵל גִּת אֶגְזוּ יִרְדְּתִי"** (שיר השירים ו, יא)) מביא ראיה מן הפסוק שלנו שישאל שלקח אחד מהן כולו מרגישין, ונמצא לפו"ר שאינו מתפרש בלשון תימה. וכבר העיר הרב תורה תמימה (שיר השירים שם, הערה נב) וז"ל, אע"פ דלשון זה אמר משה בתמיה אך אעפ"כ הוא הדבר שבשביל מעשה דקרח קצף הקב"ה על הכלל. עכ"ל.

¹⁸ אע"פ שלכאורה אין הדבר מדוקדק מבחינה דקדוקית להיות הא הידיעה בראש התיבה עם אחת מאותיות הכינויים בסופה, מ"מ מציאונו לו חברים מעטים על דרך הזרות כמו **"הַעֲרֹכָה"** (ויקרא כז, כג) [כלשון הרוו"ה בהבנת המקרא במדבר כא, ו] וע"ע בראב"ע ויקרא שם, ב בשם יש אומרים]. **"א"ה: הַעֲרֹכָה"** אינו 'הערך שלך' אלא 'הערך' רש"י מפרש שם שכל ערךך באותה פרשה הוא במשמע ערך.

¹⁹ ולזה יש אפשרות הבנה מבחינה לשונית עיין בראב"ע ויקרא י, יט.

של חלזון התכלת - המקור הימי של צבע התכלת - ובוחנים את הטענות בעד ונגד, זיהוי של החלזון עם ה. Murex trunculus - ניתן לצפות בספר - [להורדה כאן](#).
קטע מהספר בעמוד כה

* מכתבו של הגאון ר' יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

...ולעצם הענין אני עיינתי בענין התכלת יותר משנה, וקראתי מה שנכתב בזה בלה"ק ומה שכתבו חכמי או"ה בלשונם, ובני שיחיו דיברו עם פרופ' זיידרמן ופרופ' קורן ופליקס ועוד, וגם דיברתי עם הרב טבגר הי"ו באריכות ואני משוכנע בזה **בודאות גמורה שהדבר יצא מגדר ספק** ואין לדיין אלא מה שענינו רואות. והלואי ואחרים ג"כ היו משקיעים בזה עיון כל הצורך – אין לי ספק בזה שיגיעו למסקנה זו – **והשאננות בזה אינו מובן לי** ומצות ציצית שקולה וכו' והמקיימה כהלכתה ומזכה אחרים זכות הרבים תלוי בו ואין קץ לשכרו. בכבוד רב, יצחק שלמה זילברמן

תן לחכם ויחכם-עוד

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/asp/gilyonot>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://www.otzar.forum.org/viewtopic.php?t=10317&p=272195>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
😊 בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים 😊